

*Гірський Богдан,
аспірант Тернопільського національного
економічного університету*

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВИ СУДУ

Висвітлено теоретичні засади механізму правового регулювання управлінської діяльності та адміністративно-правового статусу голови суду. Досліджено теоретичні аспекти судової влади в Україні. Проаналізовано та охарактеризовано управлінську діяльність голови суду.

Ключові слова: *судове управління, адміністративно-правовий статус, суддя, голова суду.*

Гирский Б. О.

Отдельные теоретические аспекты управленческой деятельности председателя суда

Освещены теоретические основы механизма правового регулирования управленческой деятельности и административно-правового статуса председателя суда. Исследованы теоретические аспекты судебной власти в Украине. Проводится анализ и дается общая характеристика управленческой деятельности председателя суда.

Ключевые слова: *судебное управление, административно-правовой статус, судья, председатель суда.*

Hyrsky B.

Some theoretical aspects of management activity of chairman of the court

The article analyzes the theoretical bases, mechanism of legal regulation and management of administrative and legal status of the chief judge. In the article the theoretical aspects of the judiciary in Ukraine are researched. The analysis and given a general description of management of the chief judge.

Keywords: *court management, administrative and legal status, the judge president of the court.*

Постановка проблеми. Започаткування судової реформи в Україні стало продовженням трансформації до сучасної, демократичної та правової країни, у якій гарантуються права громадян, здійснюється їх захист, а також принцип верховенства права та закону, що не являється лише декларацією. Якісна система правосуддя фактично гарантує повагу до людських цінностей, а також здатна сформуванню у суспільства повагу до права як найвищого регулятора. Протягом останнього часу на діяльність судової системи лунає багато нарікань та звинувачень, які переважно зводяться до нівелювання значення суду та суддівської професії, високої корумпованості низького професіоналізму суддівського корпусу, що до певної міри може підкріплюватись негативними прикладами затримання суддів за отримання неправомірної вигоди та вчинення ними інших правопорушень службового та побутового характеру. Згадані негативні явища свідчать про погіршення рівня дотримання законності в самій системі правосуддя, а також послаблення дисципліни та належного організаційно-управлінського забезпечення діяльності судів. У зв'язку з чим постає закономірна необхідність покращення правового та організаційного забезпечення функціонування судової системи, а також удосконалення внутрішньосистемних управлінських процесів, що зумовлює необхідність активізації наукових розробок в цій сфері.

Отже, актуальність цієї статті зумовлена потребою наукового супроводження судової реформи шляхом дослідження та визначення окремих теоретичних аспектів управлінської діяльності в судовій системі і управлінської діяльності голів судів зокрема.

Стан дослідження та формування цілей статті. Проблеми правового регулювання правового статусу суддів розглядалися Л. Виноградовою, Л. Москвичем, М. Савенком, В. Скавроніком, М. Смаковичем, О. Собошим та іншими. Особливо слід відмітити дисертацію П. Панталієнко, у якій автор здійснив аналіз теоретичних засад механізму правового регулювання адміністративно-правового статусу голови місцевого суду України [1]. Недостатня наукова розробка цих питань також додатково свідчить про актуальність проблематики управління в судовій системі.

В. Татаренко справедливо зазначає, що реформування державної політики розвитку судової системи в Україні на сучасному етапі необхідно здійснювати в напрямі збільшення її прозорості та чіткого дотримання принципів справедливості правосуддя. Створення дієвої, незалежної, справедливої судової влади є першочерговим завданням сучасного етапу державної політики розвитку судової системи в Україні. Згаданий автор розробив та систематизував основні чинники впливу на державну політику становлення

судової системи в Україні. Він зазначав, що на етапі розвитку ринкових відносин, активізації зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання і за умов неврегульованості багатьох пов'язаних з цим питань у законодавстві виникає перенавантаження суддів судовими справами. Це веде до розтягнення розгляду справ на невизначені терміни. Наступним чинником є чинник непрофесіоналізму судів, що тягне за собою невірне тлумачення норми права. Неефективність судової системи, непрозорість судових рішень та діяльності в цілому призводить до недовіри не тільки до суду, а й до всієї державної влади в цілому [2, с. 171]. Така думка автора, на жаль, досить правдиво відображає ситуацію, що склалась не тільки в судовій системі, але й в усій системі правопорядку, що потребує розгляду цього питання в контексті комплексної реформи усєї згаданої системи, та, в певній мірі, кризь призму реформи усєї правової системи держави.

Схожу позицію займає і В. Сіренко, відзначаючи, що вирішення проблем судової влади у кожній державі потребує особливого підходу з урахуванням національної культури, традицій, характеру народу. Устрій судової системи не можна «списувати» з інших країн. Запозичувати окремі елементи варто, але не системно, тому що пересажені в умови іншої національної культури механізми судової системи не працюють або працюють з грубими перекрученнями [3, с. 4]. Зі свого боку, В. Стефанюк підкреслює особливу, унікальну роль суду як носія такої влади, якою не володіє ніхто інший у суспільстві й державі. На його думку, завдання суду дуже конкретне. Воно полягає у розгляді й встановленні достовірності доказів сторін, їх оцінці й використанні у процесі прийняття рішення. Тобто, завдання суду – здійснення правосуддя, розв'язування спорів [4, с. 22]. Значення судової системи для будь-якої держави неоціненне. В умовах неprecedентного права і судової діяльності значення конкретного судового рішення дуже високе. Діяльність судді щодо розгляду певної справи впливає та змінює суспільні відносини, що в результаті корегує суспільні процеси, а, відповідно, є одним із чинників владного впливу. Аналіз сучасної наукової літератури дає підстави стверджувати, що термін «правосуддя» вживається у таких основних значеннях:

1) правосуддя ототожнюється із судовою владою. Так В. Шевцов зазначає, що правосуддя – це найбільш значущий елемент судової влади, чим пояснюється найменування судових органів органами правосуддя [5, с. 180];

2) правосуддя – це форма реалізації судової влади. При цьому деякі автори стверджують, що правосуддя є єдиною формою її реалізації (В. Лазарева [6, с. 16]), інші ж наголошують на тому, що таких форм декілька, а правосуддя є однією з них (В. Ржевський, Н. Чепурнова [7, с. 96–98]);

3) правосуддя – це функція судової влади (І. Марочкін) [8, с. 37–39], [2, с. 20].

На наш погляд, правосуддя в Україні – це комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді, однак є не виключним її видом. Звичайно, що інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) зумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентносної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською.

З цього приводу А. Стрижак зазначає, що організаційне керівництво судами передбачає таку діяльність керівника (голови) певного судового органу, яка передбачає підготовку умов, спрямування роботи суддів як носіїв судової влади щодо своєчасного, повного і всебічного розгляду кожної справи, що знаходиться на розгляді у відповідному судовому органі і не передбачає надання їм вказівок по суті порушених спірних питань і порядку застосування норм матеріального і процесуального права [9, с. 28]. Питання організаційно-правового забезпечення управлінської роботи в судах безумовно пов'язане з відносинами адміністративно-правового змісту і є їх частиною. Як відзначає Л. Москвич, правовий статус судді України – це більш стійке і концентроване явище, яке містить усю сукупність правових можливостей носія судової влади, юридичного інструментарію, що забезпечують належне здійснення функцій судової влади. Серед іншого, згадана вчена констатує необхідність включення до структури цього поняття лише тих елементів, які обов'язкові для всіх груп носіїв судової влади і рівною мірою присутні в будь-який момент володіння статусом. Такими елементами є: а) службові права; б) службові обов'язки; в) повноваження; г) правосуб'єктність судді. Ці інститути повинні в повному обсязі розкривати правову природу статусу судді, містити всі правові можливості, які надані судді для ефективної реалізації професійних завдань та досягнення соціальних цілей судової влади [10, с. 21–22]. По суті, існування службових (а не компетенційних) обов'язків підкріплює існування внутрішнь організаційних відносин та формує передумови здійснення управлінських процедур. На підтвердження цього, приведемо позицію С. Обрусної, яка зазначає, що адміністративно-правові відносини у сфері судової системи мають як зовнішньовладний (зовнішньосистемний), так і внутрішньовладний (внутрішньосистемний) характер. Разом із тим проблема внутрішнього адміністрування

суду наразі не отримала в Україні належного розвитку як на науковому рівні, так і в практичній діяльності судових установ. У західних країнах потреба і доцільність застосування судами методів адміністрування була визнана у 60-х роках минулого століття. З часом було визнано, що суди мають управлінську і кадрову політику, внутрішню організаційну структуру, а тому стикаються з проблемами управління, як і інші організації. Ці проблеми потрібно вирішувати, вдосконалюючи судову систему. Друга причина полягає в тому, що зміни впроваджувалися й продовжують впроваджуватися в умовах постійного дефіциту коштів, що, на жаль, є характерним явищем для вітчизняної судової системи [11, с. 126–127]. Таким чином, означена авторка констатує існування складного управлінського явища, яке вона називає внутрішнім адмініструванням. Натомість інші автори, які досліджували питання внутрішньої організації судової системи та судів, схильються до використання терміну «судове управління». А. Стрижак, зазначає, що категорія «судове управління» застосовується в юридичній науці для характеристики діяльності державного управління в галузі правосуддя, має комплексний характер і включає діяльність з організаційного керівництва судами, організаційне забезпечення судів та здійснення відповідних установчих функцій щодо судової влади Верховною Радою України та Президентом України [9, с. 29].

З іншого боку, згадана вище вчена С. Обрусна також вживає термін «судове управління», який вона розуміє як особливий вид державного управління, представлене організаційно-розпорядчою діяльністю керівників судів, органів Державної судової адміністрації України та інших уповноважених державою суб'єктів. Урегульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини організаційного типу з приводу матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового забезпечення судів як носіїв судової влади становлять його зміст. Сама сутність державно-управлінських відносин у системі органів правосуддя, їх особливості та види, суб'єкти і об'єкти, внутрішня організація судової системи й визначають адміністративно-правову природу судового управління [11, с. 131].

Д. Притика відзначає, що при формулюванні поняття судового управління як особливого виду соціального управління слід виходити із таких позицій. По-перше, головне завдання судового управління – всіляко сприяти здійсненню цілей правосуддя і завдань суду; по-друге, органи юстиції (нині – Державна судова адміністрація), що здійснювали функції судового управління, не тільки повинні захищати суди від різних місцевих впливів, втручання в їхню діяльність зі здійснення правосуддя, а й самі мають суворо дотримуватись принципу незалежності суддів і підпорядкування їх лише закону, не допускаючи будь-якого втручання в розгляд судами конкретних судових справ. При здійсненні правосуддя немає відносин підпорядкування між нижчестоящими судами і вищестоящими, так само як і між судами й іншими державними та громадськими організаціями. Виходячи з цього, судове управління – це діяльність, що не поширюється на сферу правосуддя, здійснюваного судом. Предметом судового управління (адміністрування) є: питання організації судових органів, добір суддів і народних засідателів; управління кадрами судових органів; перевірка організації роботи судових органів; вивчення й узагальнення судової практики; організація роботи з ведення судової статистики тощо [12, с. 31].

Натомість, не можна погодитись з твердженням про те, що зовнішньовладний характер адміністративно-правові відносини мають тоді, коли виникають при вирішенні судом конкретних адміністративних чи конституційних справ. Управлінський вплив у даних випадках здійснюється щодо непідпорядкованих суб'єктів права. Відносини, що стосуються самоорганізації судової системи (кадрове, фінансове, матеріальне, інформаційне забезпечення) – мають внутрішньовладний характер [11, с. 126–127]. Щодо другого компоненту (внутрішньовладного впливу), ми не маємо застережень, однак категорично не погоджуємось з тим, що зовнішньовладний характер пов'язаний з вирішенням судом конкретних адміністративних чи конституційних справ. Означений вид діяльності не має адміністративно-правової природи, якщо його розглядати крізь призму процедури, а не предметності категорій справ. Тому вважаємо помилковим віднесення по суті процедури розгляду конституційних та адміністративних справ в суді (правосуддя) до адміністративно-правових відносин, що мають зовнішньовладний характер. До таких відносин ми можемо віднести: інформаційний обмін та інформування громадськості про діяльність судів; питання кадрового забезпечення та підвищення кваліфікації працівників судової системи; участь у формуванні засад державної політики у сфері системі правосуддя тощо.

Погоджуємось із висновками С. Обрусної в тому, що природа судового управління має подвійний характер. Воно має як адміністративно-правову, так і соціальну природу. На соціальну природу судового управління вказують принципи, відповідні риси, певні цілі, управлінські функції, методи реалізації тощо. У центрі судового управління знаходиться суддя і судове врядування, незалежно від того, чи впливає воно на процеси цілісних соціальних утворень, підґрунтям завжди має регулювання поведінки людей, спрямування і організацію їхньої діяльності [13, с. 103].

Проведене дослідження дозволяє сформувати певні міркування узагальнюючого змісту.

Не можна підтримати позицію деяких вчених про те, що ефективна судова реформа може відбутись без руйнування вже сформованих правовідносин у сфері функціонування системи органів юстиції та правопорядку. Незворотній процес реформи кримінальної юстиції вимагає повного перезавантаження взаємовідносин різних правоохоронних та правозахисних інституцій. Судова реформа має стати взірцем успішної трансформації, інтеграційним фактором для органів правопорядку та індикатором створення успішної правової держави.

Судове управління як частина адміністративно-правової складової функціонування голови суду є діяльністю (адмініструванням), спрямованою на упорядкування та корегування внутрішньоорганізаційних процесів в суді з метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для забезпечення основної функції судової влади – правосуддя. Під останнім ми розуміємо комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді, однак є не виключним її видом. Звичайно, інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) зумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською.

Список використаної літератури

1. Панталієнко П. *Адміністративно-правовий статус голови місцевого суду України* : дис ... кандидата юрид. наук. 12.00.07 // Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2012. – 184с.
2. Татаренко В. *Державна політика розвитку судової влади в Україні* : дис ... канд. наук з держ. управл. 25.00.02 // Академія муніципального управління. – Київ, 2011. – С. 171.
3. Сіренко В. *Деякі проблеми реформування судової влади в Україні* / В. Сіренко // *Право України*. – 2010. – № 5. – С.4–13.
4. Стефанюк В. *Судова система України та судова реформа* / В. Стефанюк – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 176 с.
5. Шевчук П. *До питання про стосунки між судовою владою і засобами масової інформації через призму розгляду цивільних справ* / П. Шевчук // *Судова практика у справах за позовами до ЗМІ: матеріали наук.-практ. конференції (м. Київ, 13–14 травня 1999 р.)* : у двох т. Т. 1. – К. : Міжнародний фонд «Відродження»; Інформаційний прес-центр IREX ПроМедіа, 1999. – С.30–36.
6. Лазарева В. А. *Судебная защита в уголовном процессе РФ: проблемы теории и практики* : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. – М., 2000. – 24 с.
7. Ржевский В. *Судебная власть в Российской Федерации: конституционные основы организации и деятельности* / В. Ржевский, Н. Чепурнова. – М. : Юристъ, 1998. – 214 с.
8. *Організація судових та правоохоронних органів: навч. посібн.* / Марочкін І., Сібільова Н., Афанасьєв В., Бабкова В. та ін.; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; за ред. І. Марочкіна. – Х. : Одиссей, 2007. – 528 с.
9. Стрижак А. *Судове управління в Україні. Теоретичні основи і правове регулювання* / А. Стрижак. – Ужгород : Патент, 2004. – 120 с.
10. Москвич Л. *Організаційно-правові проблеми статусу суддів*: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.10 / Москвич Лідія Миколаївна. – Х., 2003. – 244 с.
11. Обрусна С. *Адміністративно-правові засади реформування судової системи України* : дис ... доктора юрид. наук : 12.00.07. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2011. – 430с.
12. Притика Д. *Правові проблеми судового управління* / Д. Притика // *Право України*. – 2003. – № 3. – С. 30–36.
13. Обрусна С. *Соціальний характер судового управління: окремі питання* / С. Обрусна // *Право і Безпека*. – 2010. – № 1 (33). – С.102–106.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2016.